

bst t. h. r. 25. 20 **e** är stunget med ett kort streck vinkelrätt mot hst. Intet sk efter 15 **a**, 19 **n**, 26 **r**, 50 **u**. Bst i 25 **a** är lång på h. sidan av hst; den skär denna under spetsig vinkel; sålunda **a**, icke **e**. En svag fördjupning mitt på hst, sannolikt naturlig. 30 **þ**, men 33 **ð**; bst i 30 **o** korta, men tydliga. 38 **e** har en rund fördjupning mitt på staven t. h.; ovisst om runan är stungen. Namnet 41—46 **uihmt** är fullt tydligt. Något **r** finnes icke efter 50 **u**. 52 **e** är sannolikt stunget, med ett kort streck vinkelrätt över hst.

Dybeck: **fastulfr · lit · rita · sten etr · suer sin · ekiofast · iftra · uihmt · fapu sin**. »**ekiofast** är kanske **ekulfast**.»

I *UFT* tolkas inskriften sålunda: »Fastulf lät rita (= skriva å) sten efter sin svärfader Ekjofast (eller Egulfast? eller: och Jofast) efter Vigmund, sin fader.» — E. Brate: »Fastulv lät resa stenen efter sin svärfader, Ingivast (kvinnonamn) efter Vigmund, sin fader. — Ut i **ekiofast** är of säkerligen tecken för *v*.»

En man och hans hustru ha låtit resa denna sten till minne av hustruns fader, mannens svärfader. Om ordet *sværr* m. 'svärfader' se U 846. Om mansnamnet *Fastulfr* och kvinnonamnet *Iofast* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, 101. *Iofast* är endast belagt i ännu en runinskrift, från grannsocknen Ärentuna, U 1015. Om namnet *Vigmundr* se U 1011.

Ornamentiken är i hög grad otymplig. Den använder välkända motiv, men visar flera typiska drag av stilens degeneration. Ristningen har en viss allmän likhet med de tre Björklinge-stenarna U 1048, 1050 och 1060, vilka med säkerhet äro utförda av samme ristare. Det snedställda korset återfinnes på U 1048. Men f. ö. äro detaljerna rätt olika. Rundjurets huvud och båda fötter ha ett helt annat utseende, även om man bör observera, att ena tån på vänstra foten är onormalt förlängd, liksom på U 1060, och förbunden med repstaven nedtill. En smalare bandslinga finns också här, men den utgår från rundjurets tunga, på de tre andra från nacktofsen. Karakteristiskt för inskriften på U 1051 är, att flera runor äro överhoppade eller uteglömda; **stan**, **etr** och **efta**, **uihmt**, **fapu**. Detta drag återfinnes icke i U 1048, 1050 och 1060. Om man beaktar sådana och andra detaljer, förefaller det rätt ovisst, huruvida man har att göra med verk av samme ristare. Detta allra helst som U 1051 visar andra och större likheter med en grupp ristningar i Bälunge, Skuttunge och Jumkils socknar, av vilka ett par äro signerade av en ristare Gudfast. Denne har också varit verksam i Björklinge sn (se nedan U 1054). Det är under sådana förhållanden försiktigare att antaga, att vi ha att göra med två olika, men samtida ristare med en lokalt begränsad verksamhetskrets. U 1051 har därjämte vissa drag, som påminna om ristaren Ingulv (U 1041 och 1052); men icke heller dessa äro så framträdande, att de bestämt tala för en identifiering. Med stor sannolikhet har emellertid ristaren av U 1051 huggit ännu en runsten i Björklinge sn, nämligen U 1057.

Ristningen är nedtill, liksom på U 1057, prydd med en repstav. Om detta ornament se U 1039.

1052. Axlunda, Björklinge sn.

Pl. 74.

Litteratur: B 526, L 253, D 1: 244. J. Bureus, Fa 6 s. 125 n:r 76 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 38, Fa 1 s. 11; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 60, F 11 n:r 47; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 92; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 283; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 178; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 92, 96; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge sn, 1926 (ATA); G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 258.

Äldre **avbildningar**: J. Rhezelius, teckning (i F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 18); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 526); Dybeck (D 1: 244).

Runstenen står rest i en stenig hage, där gårdens hus tidigare ha legat, 200 m. NV om nuv. mangårdsbyggnaden. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

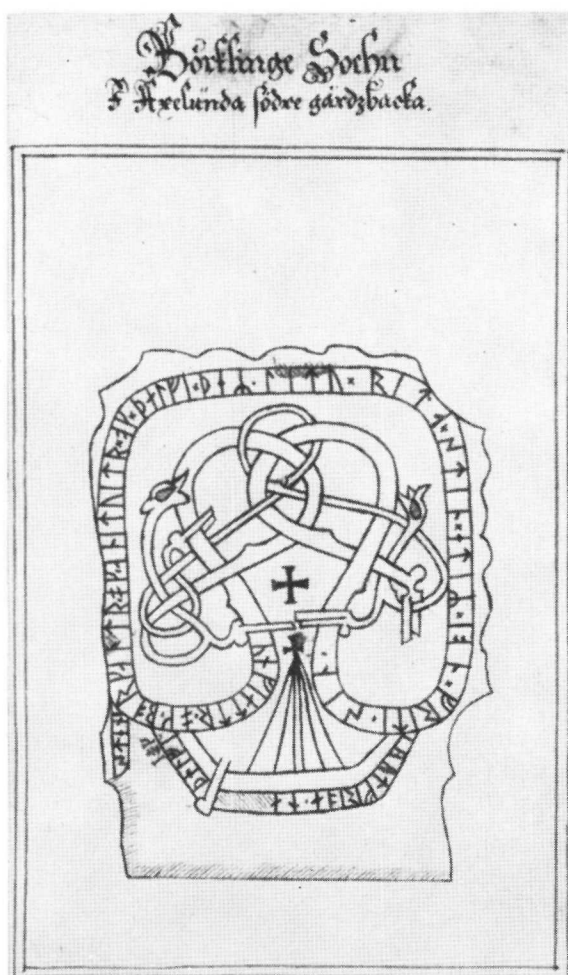

Fig. 276. U 1052. Axlunda, Björklinge sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

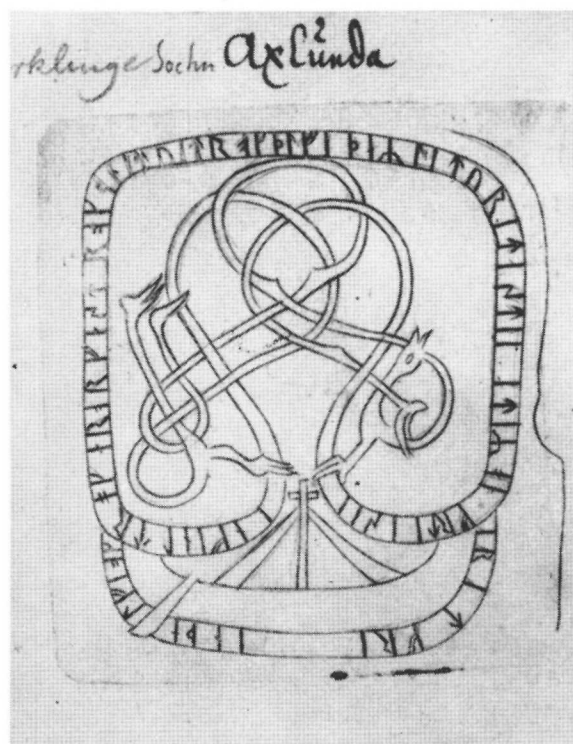

Fig. 277. U 1052. Axlunda, Björklinge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Inskriften finnes upptagen redan i Joh. Bureus' samlingar. Stenen stod enligt Caspar Cohl (F a 6) »I Börklinge S. Wedh Axlunda»; enligt Joh. Rhezelius »Wedh Axlunda» (F a 10:1), »I Axelunda södre gärdzbacka» (F 11). Själva teckningen är i F a 10:1 urklippt och förkommen, och det återstår endast en remsa av bladet med överskriften. F a 5: »Axlunda.» — *Ransakningarna* (Ericus P. Hofvenius, 22 maj 1667): »i Axlunda giärde een Rundsteen belegen i Een baka strax vijd byn, 9 quarter långh, 6 $\frac{1}{2}$ quarter bredh». — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Axlunda» (B 526: »Aplunda»; L 253: »Axlunda»). — O. Celsius har inga självständiga anteckningar om inskriften. — C. G. Lundegrén 1860: »Den runsten, som fordom stått i en gärdzbacke nära byn, är nu lagd till förstugubro vid Sätuna-hemmanet, men bör åter uppresas på sitt ställe.» — R. Dybeck (1864): »I Axlunda tomt står en runsten, hvilken intill sistlidne sommar begagnades till trappsten.» *Sveriges runurkunder* (s. å.): »I lång tid har denne runsten legat som trappsten till en af gårdarna i Axlunda. Han restes förlidna sommar i samma gårds rymliga tomt.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »Vid Axlunda.» — J. Eriks-son (1926): »Runsten i byn, har förr stått i en gärdzbacke, sedan legat som förstugubro till den utflyttade gården och är nu rest på gårdens förra plats.» Stenen har sålunda blivit flyttad och står icke på sin ursprungliga plats. Var denna har varit, kan icke alldeles exakt fastställas.

Enligt Rhezelius stod den i Axlunda södra gärdesbacka, d. v. s. i en backe i gärdet S om byn. Detta stämmer väl med Hofvenius' uppgift: i Axlunda gärde, i en backe nära byn. Detta bör vara ett gott stycke S om den plats, där stenen nu står, sannolikt på s. sidan om byvägen.

Ljusgrå, nästan vit granit. Höjd 1,36 m., bredd (tvärs över korset) 0,97 m. På v. sidan upptill är ett stycke av stenen bortslaget, varigenom också en del ristning har gått förlorad. Skadan fanns redan i slutet av 1600-talet. En mindre skada finns också på h. sidan upptill. Den är antydd genom skraffering redan på den äldsta avbildningen (Rhezelius). I ytan ligger ett tunt skikt av vit bergart. Ristningsytan är därför bländande vit. Ristningen är ej särdeles djupt, men mycket jämnt och skickligt huggen. Inskriften är tydlig och lättläst.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

kefialtr · ok + borfas[tr · ok · anituitr ×] ok + þelfi + þar · [litu] + rita + stin + etir + ion +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 freta + sin
 60 65
 ikulfr · iok · stin ·
 70 75
 þelfi + iok sten
 80 85 90

Gefialdr ok Borgfastr ok Andvettr ok Þialfi þæir letu retta stæin æftir Ion, frænda sinn. Ingulfr hiogg stæin. Þialfi hiogg stæin.

»Gävjald och Borgfast och Andvätt och Tjälve de läto uppresa stenen till minne av Jon, sin frände. Ingulv högg stenen. Tjälve högg stenen.»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **k**, 66 **i**, 79 **þ** eller efter 65 **n**, 90 **n**. Första runan liknar fullkomligt, om den ses nedifrån, ett omvänt **k** och torde böra uppfattas som en vänderuna **k**, snarare än ett **u**. Om man skulle antaga det senare, måste anmärkas, att bistaven, utan rimlig anledning i stenytan, är ansatt ovanligt lågt, och att runan är helt olika de båda andra **u**-runorna i inskriften. Stungen är den icke. 2 **e** är tydligt stunget. Alla runorna i namnet 1—8 **kefialtr** äro fullt säkra. 14—16 **fas** äro svaga, men kunna anses säkra. Övre bst i 29 **o** är borta. 31 **þ** och 36 **þ** ha formen **ð**, 79 **þ** formen **þ**. 32 **e** är tydligt stunget. 36—38 **þar** säkert. Av 39—42 **litu** finns nu endast nedre delen i behåll. Ett stycke av stenens kant är här avslaget. 44 **i** och 49 **i** äro icke stungna. Däremot är 51 **e** tydligt stunget; likaså 60 **e**. 55—57 **ion** är fullt tydligt. Inskriften i den undre slingan (r. 66—90) är icke fullt lika djupt huggen och tydlig som runorna i huvudslingan. 67 **k** är icke stunget. 77 **i** är möjligen stunget. Efter 78 **n** finnes ett sk ·. Ett stort utrymme inom runslingan nedtill har lämnats tomt, utan synbar anledning. 79—86 **þelfi + iok** står längst t. v., ovanför skeppsrodret. För sista ordet, 87—90 **sten**, har ej funnits plats, och det har därför måst anbringas i en liten tilläggsslinga ovanför. Detta är anmärkningsvärt, eftersom huvudinskriften, r. 1—65, är inlagd med stor beräkning och symmetri. 80 **e** och 89 **e** äro tydligt stungna. Intet sk efter 86 **k** eller framför 87 **s**. — Inskriften har tre olika **o**-runor: 9, 85 **ǫ**, 12, 29, 73 **ǫ** och 56 **ǫ**.

Caspar Cohl (F a 6): nefialtr · ok · ebor · fastr · ok · anituitr × ok × þalfi × þar · litu · rita · stin × etir × ion × fritu · sin · irulfr · ioa · ta þelfi iok steni. — J. Rhezelius (F l 1): knfiattr · ok · borkaſtr · ok · anituitr × ok × þalfi × þer · litu × rita × stin × etir × ion × friti · sin · irulfr · ioa · ta þelfi × iok sten. — Hadorph och Leitz (B 526): kefialtr · ok + borfanu ... ak + þelfi + þar - - - + rita + stin + itir × ion × fritu + sin · ikilfr · iok · stin · þelfi iok. Sista ordet saknas. Peringskiöld har under träsnittet anfört inskriften fullständig, i överensstämmelse med Bureus (F a 5), och därunder antecknat: »Ex ipso monumento oculatus postea restitui integram lecturam, quem Had. non assequutus fuerat.» Detta låter mycket märkvärdigt. Hadorphs träsnitt visar stenen med samma defekter som nu. Det skulle då innebära, att

Fig. 278. U 1052. Axlunda, Björklinge sn. Efter B 526.

Peringskiöld hade funnit det avslagna stycket med r. 17—28 och med egna ögon (oculatus) kompletterat läsningen. Troligt är väl, att kompletteringen skett efter en äldre källa (F a 5?). L 253 återger inskriftens början: Vefialtr. ok + þorfa(str ok Antvit) ok þelfi ...; det övriga enligt B 526. — Dybeck: **kefialtr** (återges i texten: **uefialtr**) + **ok** + **borfast** ... - + **þelfi** + **þar** + ... + **rita** × **stin** × **itir** + **ion** + **freta** + **sin** **ikulfr** + **iok** + **stin** + **þelfi** + **iok** **stnli**.

Joh. Bureus tolkar inskriften (F a 5): »Nefjaldus et EBorFastus et ENitVitus et Delfo illi fecerunt scribi Saxum in mem. Jon consangvineo suo ... Delfo excidit Lapidem.» — Joh. Rhezelius (F l 1): »Unfjaldus et Borfastus et Anituitus et Delfo illi fecerunt scribi lapidem Iono consangvineo suo ... lapidem. Iritfridus et Delfo excidit.» — Joh. Peringskiöld: »NefJälte och Borfast samt Antwed och Delfin de låto rijta på Steen efter Jon deras Frände; Ingylfer uthhögg Stenen, Dolfe högg också med. — NefJälter bemärker En Hälte som är dristig och Näswig att wåga sig i krig.» — *UFT* (1882): »Vefjald och Bor(g)fast och Andvid och Tjälve, de låto rita (= skriva) å sten efter Jon, sin frände. Ingulv högg stenen; (likaledes) högg Tjälve (och) Ståle.» — E. Brate: »Vävjald och Borgfast ... och Tälve, de låto resa stenen efter Jon, sin frände. Ingulv högg stenen. Tälve högg, målade.» »Utanför slingan står **stnli**, som troligen är rättelse av det **iok**, vartill **þelfi** är subjekt, och betyder *stēndi* 'målade'».

Inskriften börjar med en vänderuna **k**. U 1041, som även är ristad av Ingulv, börjar med vänderunor. Likaså U 1047, som sannolikt är ristad av samme ristare. Det första namnet är otvivelaktigt **kefialtr**, vilket återger runsv. *Gefjaldr*. Detta namn förekommer icke i någon annan inskrift. Det motsvarar fsv. *Gævald*, med belägg från Jämtland; no.-isl. *Giaf(v)aldr* med åtskilliga belägg från Norge (Lind). — Namnet *Bor(g)fast* är icke känt från någon annan inskrift; icke

heller från någon medeltida urkund. — Om *Andvettr* se Sö 266, och om *Pialfi* Sö 194. Om namnet *Ion* se U 216 och U 1031.

Fyra män ha låtit resa stenen till minne av Jon, sin frände. Förmodligen är ordet frände valt, därför att den avlidne har stått i olika släktskapsförhållande till de fyra. Det är m. a. o. icke säkert, att dessa ha varit bröder. I ett tillägg nedanför meddelas namnen på dem, som ha huggit ristningen. De äro två: Ingulv och Tjälve. Ingulv är otvivelaktigt samme man, som har ristat U 1041 i grannsocknen Tensta. »Ingulv ristade runorna», heter det där. Ornamentiken på de båda stenarna visar väsentliga överensstämmelser. Det är identiskt samma mönster, endast med nödig anpassning efter stenarnas form: den ena hög, den andra mera bred. Huvudmotivet utgöres av tre bandöglor, som äro inslingrade i varandra. Inskriftsbandet, som går utefter stenens ytterkanter, har de båda ändarna på vanligt sätt sammanlagda nedtill på mitten; de stiga sedan upp i två stora öglor och sluta på ena sidan med ett huvud, på andra sidan med en fot. En mindre orm bildar med sin kropp motsvarande rörelser och sammanknyter med en stor ögla överst den stora ormens båda öglor. De båda ormarnas huvud ligga symmetriskt mitt emot varandra. Flera detaljer visa stor överensstämmelse: huvudena och kanske ännu mera de starkt stiliserade, nästan linjeräta fötterna. I stilisering har ristaren nått mycket långt. Båda stenarna ha inskriftstillägg i en bågformig slinga nedtill. På Axlunda-stenen har likheten med en skeppsköl lockat ristaren att lägga till ytterligare detaljer: mast och stag, bord och roder. På Golvesta-stenen har utrymmet medgivit ett större kors upptill; på Axlunda-stenen har det måst ersättas med ett litet, korsat kors, vackert inkomponerat i ristningens mitt. Det är icke ofta man finner två runristningar, som så övertygande hänvisa på en gemensam upphovsman. Även U 1052 torde därför i allt väsentligt vara Ingulvs verk, åtminstone vad ornamentiken angår. Tjälve har kanske hjälpt till vid själva utförandet. Denne Tjälve som högg är väl samme man som den Tjälve, som tillsammans med de tre andra har låtit resa stenen.

Ristaren Ingulv har signerat en tredje sten, U 1074 Bälunge kyrkogård. Och Brate hänför till honom på goda grunder ytterligare ett par ristningar i trakten: U 1062 och L 146 (B 469) Sundbro, Bälunge sn. De ha alla i huvudsak samma mönster. Det förefaller icke osannolikt, att Ingulv har ristat även U 1047. Han har i så fall här försökt sig på ett annat mönster, ehuru med mindre framgång. Axlunda-stenen är utan tvivel hans mest lyckade verk.

Att ristaren Tjälve skulle vara samme man, som tillsammans med Orökja har ristat U 948 »efter sin broder» Arne, såsom Brate förmodar, förefaller däremot föga sannolikt.

Skeppsbilder förekomma, utom på den säkerligen mycket äldre Höggeby-stenen (U 664), på ett par stenar utan inskrift: U 979 och 1001.

Ristaren har, troligen i överensstämmelse med sitt uttal, utelämnat uddljudande **h** i **lok** *hiogg* 2 ggr (liksom i U 1041 **ahbaþr** *Hagbarðr*). Han har hoppat över ett **f** i **etia**, men lagt till ett **i** i **anituþr** (om Rhezelius' läsning är riktig). Om han ristar **pelfi** för namnet *Pialfi*, såsom det vanligen tecknas, så kan **kefialtr** stå för *Giafaldr*, vilket är namnets litterära västnordiska form.

Björklinge hed.

Norra delen av Viksta sn, den s. k. Heden eller Norunda härads allmanning, kallas i äldre tid omväxlande Björklinge hed och Viksta hed. Det har länge varit oklart och obestämt, var sockengränsen har gått. I Joh. Bureus' samlingar föras såväl U 1062 Dalboda som U 1063 Källslätt till Björklinge sn. Den förra anges stå »På Björklinge hedh», den senare »Vid Götebruna på Björklinge Heedh». I Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil* är U 1062 upptagen under Björklinge sn, U 1063 under Viksta sn. Likaså i Liljegrens *Runurkunder* (L 252 och 246). Ännu hos Dybeck (D 1: 243) och i *UFT* h. 2 (1882) föras U 1062 till Björklinge sn; i *UFT* dock med den anmärkningen, att »stenen står egentligen inom Viksta sockens område.»